

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 159.98:364.62-058.57-058.55

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2026-22.22>

АРТТЕРАПІЯ ЯК ОДНА З ТЕХНОЛОГІЙ ВИПРАВЛЕННЯ КЛІЄНТІВ СЛУЖБИ ПРОБАЦІЇ

БЕНЕРА ВАЛЕНТИНА ЄФРЕМІВНА

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри дошкільної та початкової освіти
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
val_benera@ukr.net
orcid.org/0000-0003-2865-3217

КОЛЯДЕНКО СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
svetlaya.uk@gmail.com
orcid.org/0000-0002-8947-6122

ЛІТЯГА ІННА ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
innalet@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3263-9613

Анотація. У актуальності проблеми зазначається про продовження постійного запровадження в Україні правового механізму з метою підвищення ефективності функціонування усіх галузей, у тому числі за хисту прав засуджених. Проаналізовано дослідження та публікації з вказаної проблеми. Визначено мету як розгляд арттерапевтичного методу виправлення клієнтів служби пробації. У статті наголошено, що в Україні з 2018 року фактично почала діяти Державна установа «Центр пробації», до обов'язків якої належить реалізація завдань пробаційного нагляду, а також прийнято низку нормативно-правових актів і внесено зміни до вже чинних з метою запобігання втрати соціальної значущості особи і повноцінного її виправлення поза межами установи виконання покарань. Акцентовано увагу на тому, що пробаційний нагляд є основним кримінальним покаранням, яке полягає в законному обмеженні прав і свобод засудженого із застосуванням наглядових та соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства. Важливим є процес ресоціалізації, під час якого формується позитивне сприйняття праці, звичаїв суспільства, особиста культура засудженого. Особлива увага звертається на соціально-виховну роботу у період виконання покарання без позбавлення волі. Для цього було проведено дослідження у вигляді опитування працівників Державної установи «Центр пробації» Житомирської області та представників громадськості, а також представлено результати з ретельним їх аналізом. На підставі цього розглянуто технологію арттерапії як дієвий інструментарій соціально-психологічної реабілітації, ресоціалізації та виправлення засудженими, які відбувають покарання, що не пов'язано із позбавленням волі. Засобами реалізації авторської арттерапевтичної програми В. Бенери, С. Коляденко, І. Літяги здійснено впровадження та доведено її творчий потенціал для соціально-виховної роботи з клієнтами служби пробації, апробовано та розкрито переваги технології арттерапії у дослідженні із здобувачами вищої освіти (Д. Сорока) та ін.

Ключові слова: служба пробації, Державна установа «Центр пробації», соціально-виховна робота, реабілітація засуджених, ресоціалізація засуджених, виправлення засуджених, арттерапія.

Постановка проблеми. Суспільно-правові перетворення у сфері виконання кримінальних покарань, що не пов'язані з позбавленням волі, були започатковані ще до початку повномасштабної агресії росії проти України, нині цей процес продовжується упроваджуватися з метою підвищення ефективності функціонування правового механізму держави. Реалізація євроінтеграційного курсу передбачає неухильне дотримання принципу верховенства права, гуманізацію підходів до запобігання та протидії злочинності, а також забезпечення поваги до честі й гідності людини. У цьому контексті особливої актуальності для України набуває питання пробаційного нагляду як інструменту узгодження національної практики з міжнародними стандартами кримінального судочинства та виконання покарань. Відповідні реформи мають здійснюватися з урахуванням положень «Київської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права», яка визначає пріоритетним завданням держав активне сприяння відмові від практики призначення покарань переважно у вигляді позбавлення волі. Це сприятиме стримуванню зростання кількості засуджених осіб і скороченню мережі установ виконання покарань [1]. Реалізація такого підходу можлива шляхом ширшого застосування альтернативних санкцій, не пов'язаних з позбавленням волі, як на стадії запобіжних заходів, так і після набрання вироком суду законної сили, а також впровадження у системи виправлення клієнтів пробаційного нагляду альтернативних технологій, які б вписувалися у пробаційну програму Міністерства юстиції України [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пробаційна діяльність була предметом наукових розвідок вітчизняних та зарубіжних учених-теоретиків – юристів, соціологів, соціальних працівників, психологів, педагогів. Їхні дослідницькі розвідки посприяли тому, що в межах наукового пізнання формується новітній підхід до розуміння інституту пробації як концептуального напрямку гуманізації кримінально-правової відповідальності. Дослідженням пенітенціарної системи

України загалом займаються провідні вчені-юристи, зокрема І. Богатирьов, О. Джужа, О. Колб, А. Степанюк, І. Яковець, які вивчають реформування кримінально-виконавчої системи, пробацію та забезпечення прав засуджених. Лише нещодавно це питання перейшло у соціально-педагогічну і психологічну площину. Серед вагомих теоретичних та практичних засад пенітенціарної педагогіки, яка з виправно-трудова педагогіки стала дійсно педагогікою каяття пенітенціарною, слід відмітити дослідження нині покійного – В. Синьова та його колег-однодумців: О. Беци, Г. Радова, О. Северова, В. Кривуши, В. Любченко та інших. Саме завдяки цій плеяді вчених було започатковано основи сучасної не тільки пенітенціарної педагогіки, а й всієї пенітенціарної теорії та практики [16]. Слід також відмітити, зокрема, Б. Телефонко, який розвиває теорію пробації як заходу кримінально-правового впливу на рецидивну злочинність [20], О. Таволжанський висвітлює особливості соціально-виховної роботи із засудженими [18]. Якщо ж звернути увагу на наукові дослідження про впровадження артерapieї в пенітенціарну систему, ми зустрічаємося з роботами С. Коляденко, І. Літяги [2], М. Максимова [3], Н. Максимової [4], П. Тарнавського [19], Д. Ткачук [21] та ін. Крім того, комплексне осмислення цієї проблеми передбачає аналіз норм національного кримінально-виконавчого і кримінального процесуального законодавства у поєднанні з міжнародно-правовими положеннями. Так особливості здійснення пробації в Україні визначаються: Законом України «Про пробацію» [15] та Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [7]. Пробаційні програми затверджені Наказами Кабінету Міністрів України, які призначаються особі, що була звільнена від відбування покарання із застосуванням випробувального терміну [9–14], Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань,

не пов'язаних з позбавленням волі» [8]. Державна установа «Центр пробації» України на офіційному сайті публікує оперативну інформацію про перелік і види заходів соціального та виховного впливів, які застосовуються до засуджених, винятково на основі рішення суду та відповідно до нормативно-правових актів, що діють в державі¹.

Отже, зважаючи на актуальність проблеми, **метою статті** є актуалізація та розгляд арттерапевтичного методу як дієвого засобу виправлення клієнтів служби пробації.

Виклад основного матеріалу. Врахувавши позитивний досвід іноземних держав, Україна здійснила модернізацію національної правової системи, обравши демократичний і гуманістичний підхід до протидії злочинності, що зумовило запровадження діяльності служби пробації. Раніше аналогічні функції виконувала кримінально-виконавча інспекція, яка здійснювала контроль за виконанням окремих видів покарань, альтернативних позбавленню волі. Водночас у межах її діяльності не передбачалося здійснення соціально-виховної роботи, хоча аналіз причин вчинення правопорушень засвідчив, що значною мірою вони зумовлювалися соціальними та особистісними проблемами правопорушників.

Власне соціально-виховна робота із засудженими була запроваджена з моменту ухвалення Закону України «Про пробацію» у 2015 році. Соціально-виховний вплив охоплює сукупність заходів і методів діяльності, спрямованих на виправлення та ресоціалізацію осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень. Під поняттям «виправлення» розуміють процес позитивних змін у особистості засудженого, що формує та закріплює мотивацію до правослухняної поведінки. Виправлення виступає одним із провідних засобів виховання соціально корисних якостей і навичок, сприяє переосмисленню деструктивних моделей поведінки, усвідомленню причин і мотивів протиправних дій, а також зумовлює відмову від девіантного способу життя [8].

Закон України «Про пробацію» у статті 13 зазначає, що соціально-виховна робота розглядається як цілеспрямована діяльність працівників органів пробації, що спрямована на досягнення мети виправлення засуджених. Вона здійснюється на підставі індивідуального плану роботи, розробленого спільно із засудженим з урахуванням результатів оцінки ризику повторного вчинення кримінальних правопорушень, та передбачає застосування диференційованого підходу під час надання консультативної, психологічної й іншої допомоги. Зміст такої роботи включає: сприяння працевлаштуванню та залученню до навчання, участі в освітній і суспільно корисній діяльності, а також проведення індивідуально-профілактичних заходів. Відповідно, ми розглядаємо соціально-виховну роботу як синергетичну систему у єдності та взаємозв'язку її складових – виховної, соціальної та психологічної роботи (рис. 1).

Метою соціально-виховної роботи є виправлення засуджених, створення для них сприятливих умов інтеграції в суспільство та комплексний розвиток і самовдосконалення засудженого [14]. Окрім того, як вже зазначало вище, в рамках соціально-виховної роботи було затверджено низку корекційних програм (у 2018 році було реалізовано на практиці шість пробаційних програм: три для дорослих клієнтів пробації і ще три для неповнолітніх правопорушників за трьома напрямками: «Подолання агресивної поведінки», «Зміна прокримінального мислення», «Попередження вживання психоактивних речовин»), згідно яких здійснюється комплекс заходів, необхідних для соціальної корекції поведінки суб'єктів або окремі її прояви та розвиток соціально сприятливих змін особистості, які об'єктивно можливо перевірити (рис. 1).

Поширення практики соціально-виховної роботи з суб'єктами Центру пробації визначає необхідність розробки нових форм, методів та напрямів роботи з умовно ув'язненими.

У здійсненні соціального опитування брали участь здобувачі вищої освіти із Студентської соціальної служби ЖДУ ім. Івана Франка та КОГПА ім. Тараса Шевченка. Окремі результати проведеного дослідження оприлюднені у

¹ Пробація України. Офіційний вебсайт.
URL: <https://www.probation.gov.ua/>

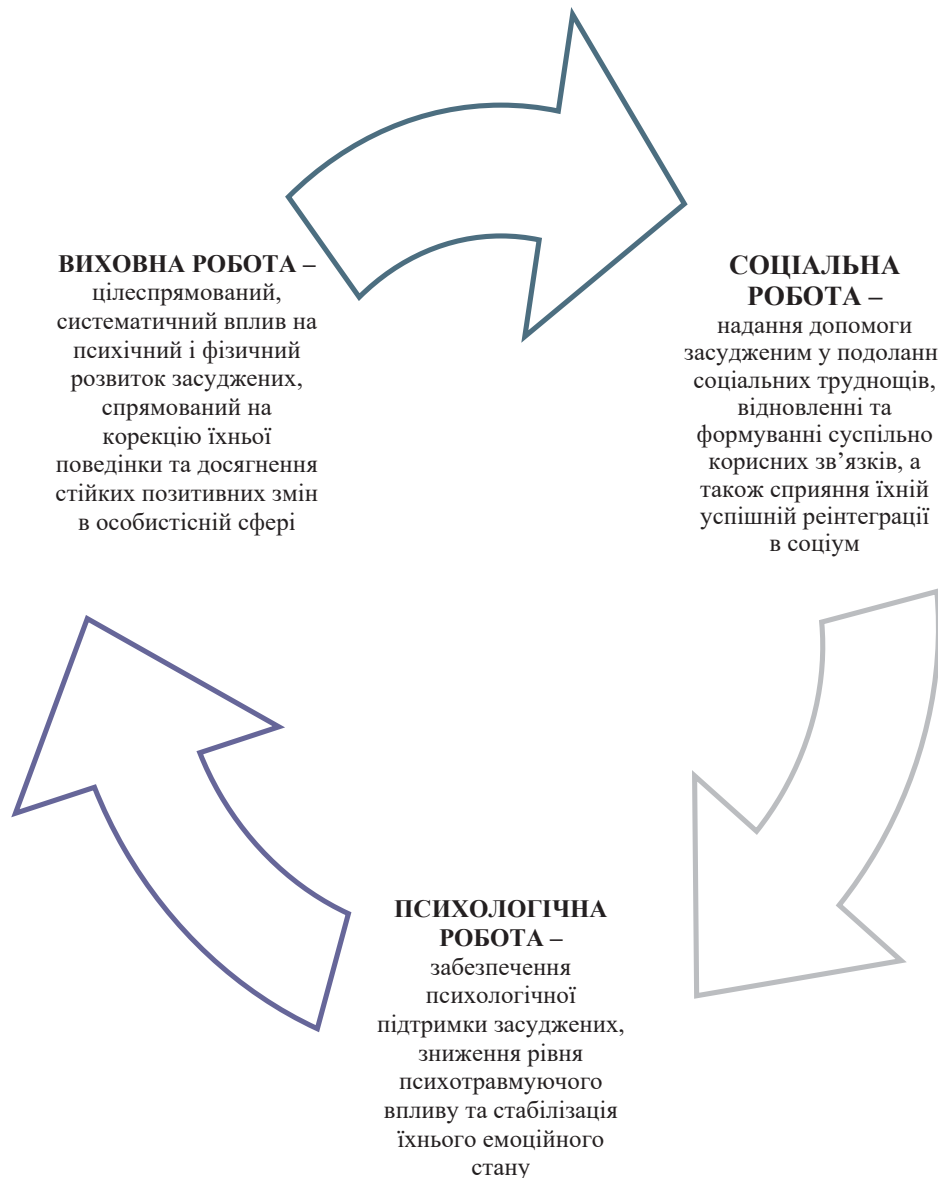

Рис. 1. Різновекторність соціально-виховної роботи
Джерело: [5]

кваліфікаційній роботі здобувачки Д. Сороки «Технологія соціальної роботи з клієнтами Служби пробації» [17].

Перед впровадженням арттерапевтичних технологій у пробаційний процес ми вирішили провести опитування для співробітників Філії Державної установи «Центр пробації» у Житомирській області (83 особи) та представників громадськості (43 особи) щодо ролі соціальної роботи у пенітенціарних установах та застосуванням. Серед інших питань фахівцям було запропоновано питання про запровадження особливих форм перевиховання умовно ув'язнених. Так, на

питання «Які методи соціальної терапії, на Вашу думку, можна було б використовувати у Центрі пробації?» респонденти дали наступні відповіді, а саме: 38% – бесіда, 31% – психотерапевтичні тренінги, 12% – арттерапія, 16% – психокорекція, 2% – всі методи соціальної терапії, 1% – всі перераховані (рис. 2).

Дискусійним стало питання щодо безпосереднього використання арттерапевтичних методів для виправлення клієнтів Центру пробації: думки розділилися майже навпіл, а саме 48% респондентів «за» використання арттерапії, 45% «проти» її використання, 2% – дотримується думки, що «це не для всіх»,

Які методи соціальної терапії, на Вашу думку, можна було б використовувати у Центрі пробації?

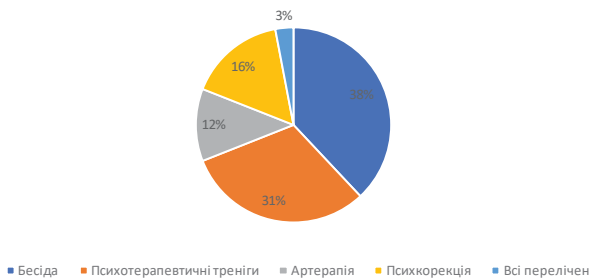

Рис. 2. Розподіл відповідей на питання «Які методи соціальної терапії, на Вашу думку, можна було б використовувати у Центрі пробації?»

Чи варто використовувати арттерапію для виправлення клієнтів Центру пробації?

Рис. 3. Розподіл відповідей на питання «Чи варто використовувати арттерапію для виправлення клієнтів Центру пробації?»

Який саме метод арттерапії Ви вважаєте найдоречнішим для роботи з клієнтами Центру пробації?

Рис. 4. Розподіл відповідей на питання «Який саме метод арттерапії Ви вважаєте найдоречнішим для роботи з клієнтами Центру пробації?»

2% відповіли «не знаю», 1% «не завжди», 1% обирає варіант «можливо, якби були спеціально навчені люди», 1% опитаних «не переконаний», 1% дали розгорнуту відповідь «хотіла б побачити на практиці як це вже використовували, наприклад, у роботі із дорослими чоловіками, які вже мали тюремне ув'язнення і повторний злочин їм приніс іспитовий термін перш, ніж відповісти на це питання» (цитата з відповідей респондентів) (рис. 3).

На запитання «Який саме метод арттерапії Ви вважаєте найдоречнішим для роботи з клієнтами Центру пробації?» фахівці дали наступні відповіді: 21% – фототерапія, 16% – кольоротерапія, 20% – ізотерапія, 24% – бібліотерапія, 9% – музикотерапія, 1% – усі перераховані методи, 1% – терапія творчістю; на відповідь «свій варіант» респонденти подали наступні відповіді: 2% – «не вважаю доречним запровадження», 1% – «навіть чи це допоможе клієнтам, особливо тим, хто потрапляє у пробацію не вперше», 1% – «для початку я б ознайомився з кожним з цих методів», 4% – не підтримують жоден із запропонованих варіантів (рис. 4).

Враховуючи попередні відповіді, респондентам було запропоновано обрати метод арттерапії, щоб пройти навчання. Професіонали в результаті обрали: 28% – фототерапію, 14% – танцювально-рухову терапію, 10% – бібліотерапію, 23% – музикотерапію, 15% – ізотерапію, 6% – казкотерапію, 4% – усі перераховані (рис. 5).

Якби Ви мали можливість пройти навчання по певному з методів арттерапії, який би ви обрали?

Рис. 5. Розподіл відповідей на питання «Якби Ви мали можливість пройти навчання по певному з методів арттерапії, який би ви обрали?»

Окрім того, подібне опитування було проведено серед 43 представників громадськості віком від 20 до 60 років, зайнятих у різних сферах професійної діяльності. 72% представників громадськості вказали на важливість проведення соціально-виховних заходів щодо умовно засуджених в Центрах пробації всіма можливими методами.

На другому етапі дослідження було здійснено діагностичне обстеження рівня життєвої задоволеності за методикою «Life Satisfaction Index» (LSIA/ SWLS), яке одноразово охопило 12 клієнтів Центру пробації. Отримані результати засвідчили, що у 8 осіб показник життєвої задоволеності перевищує середній рівень, що свідчить про достатній загальний психологічний комфорт, наявність інтересу до життя, усвідомлення послідовності власних дій у досягненні цілей та загалом продуктивний психоемоційний стан. Водночас у 4 осіб пробації зафіксовано рівень життєвої задоволеності нижчий за середній, що проявляється у станах апатії, невпевненості у власних діях, зниженій мотивації до змін та труднощах адекватного сприйняття навколишньої

дійсності. Для цієї групи характерними є відсутність психологічного комфорту, підвищене відчуття напруги та тривожності, у зв'язку з чим саме цим клієнтам було запропоновано участь в арттерапевтичній програмі (табл. 1).

Жінка В. Індекс життєвої задоволеності 6 з 40 можливих, що свідчить про апатію, незадоволеність собою, відсторонення від суспільства та відсутність прагнень до змін та кращого життя в цілому. **Чоловік П.** LSIA – 18 з 40, тобто рівень задоволеності життям теж є низьким, не всі сфери життя влаштовано так, як би хотілося через те, що не використав всі можливості в достатній мірі, при цьому надія на краще життя та віра у свої сили присутня. **Чоловік А.** LSIA 22 з 40 – рівень життєвої задоволеності трохи вищий середнього, тобто чоловік має інтерес до життя та позитивно оцінює свої можливості. **Чоловік Л.** LSIA 29 з 40, що свідчить про достатній загальний психологічний комфорт, упевненість у своїх силах та знає послідовність у досягненні своїх цілей, але забажав брати участь у програмі.

Нами було проведено десять арттерапевтичних занять. Однак, обсяг статті не дозволяє

Таблиця 1

Арттерапевтична програма для клієнтів Центру пробації²

№ з/п	Назва заняття	Методики
1.	Арттерапевтична робота з образом «Я» клієнта. Самопрезентація клієнта в арттерапії.	Методика «Намалюй своє ім'я»; Методика «Автопортрет»; Методика « Як мене бачить світ» та ін.
2.	Створення артбуку для самоаналізу клієнта.	Підбір тематики артбуку з учасниками.
3.	Ізотерапія спонтанного малюнку.	Тематика на вибір учасників.
4.	Кольоротерапія як корекція поведінки.	Методика «Чорно-біла-абстракція»; Методика «Чорно-білий пейзаж»; Методика «Театр тіней»; Методика «Море», «Сині льодяники» та ін.
5.	Мандалотерапія у процесі супроводу клієнта.	Методика створення малюнкової, насипної мандали; Методика руйнування мандали.
6.	Робота з емоціями в арттерапії.	Методика «Мій емоційний стан»
7.	Асоціативно-метафоричні карти в артсупроводі клієнта.	Методики «Горщики», «Кишені», «Абстрактні картинки» (В. Назаревич) тощо.
8.	Арттерапевтична робота з ресурсами клієнта.	Методика «Колодязь»; Методика «Шлагбаум» тощо .
9.	Казкотерапія. Створення терапевтичної казки.	Методика «Написання казки за початком»; Методика «Коллективне складання казки»; Методика «Казка за ключовими словами».
10.	Колажування як метод особистісної реконструкції.	Створення інсталяцій, колажу. Методика «Карта мрій».

² У програмі використані арттерапевтичні методики Вікторії Назаревич. URL: <https://nazarevich-art.com/>

нам подати і охарактеризувати всі продукти творчості учасників занять. Але хотілося б зупинитися на деяких роботах Дівчини В. Першою з діагностично-ознайомлювальних методик є методика «Намалюй своє ім'я» (рис. 6).

Рис. 6. Виконання методики «Намалюй своє ім'я» (Дівчина В.)

Протокол 1. Запропонована методика «Намалюй своє ім'я».

В. (жіноча стаття) – 25 років. Вибір матеріалів для малювання (роботи): Обрала для малювання масляну пастель фіолетового кольору. *Коментарі під час реалізації методики:* Під час виконання методики запитали про ставлення до відтінків фіолетового кольору. Відзначила, що ставиться спокійно. Одяг не носила б, але можливе бачення цього кольору в аксесуарах та взутті. *Опис продукту творчості:* у нижній частині листка написано не повне ім'я латиною (значення власного ім'я – Перемога). З одного погляду – це позитивне ставлення, але воно знаходиться в частині листка, що відповідає за минуле. Це означає, що сприйняття значення імені було таке в минулому, що не розповсюджується на теперішнє і майбутнє (тим більше!). Отже, значення фіолетового кольору (колір таємності, натхнення, свободи) теж у минулому. Латинський напис говорить про те, що жінка не сприймає себе частиною суспільства, якому зараз належить, наявні ознаки асоціалізації та дезадаптації. *Час реалізації малювання:* 20 хвилин. *Питання для обговорення:* Чому такий колір обрали? Чому ім'я зображено латиною? Як вона пов'яже значення свого ім'я з подіями, що відбуваються? (доречі, вказала на те, що бажає перемоги військовим). *Майбутні перспективи у роботі:* провести додатково методики на сприйняття себе у суспільстві. Провести методику «Комета». *Висновки:* Методика виявила ставлення до себе, зняла стресовий стан і змусила клієнтку

замислитися. Друга методика «Автопортрет» рекомендується в арттерапії для прояву особистісної ідентичності. Це провокативна методика, де ми очікуємо від клієнта не справжнього автопортрету, а метафоричного зображення клієнта (рис. 7).

Рис. 7. Виконання методики «Автопортрет» (Дівчина В.)

Протокол 2. Запропонована методика: «Автопортрет».

В. (жіноча стаття) – 25 років. Вибір матеріалів для малювання (роботи): Клієнтка обрала для малювання суху пастель. *Коментарі під час реалізації методики:* перед виконанням методики поговорили про стан людини, чи має бажання виконувати методику, чи хоче вона намалювати автопортрет. *Опис продукту творчості:* У центральній частині аркуша, ближче до його нижнього краю, дівчина зображує квітку волошки. Ця рослина є складником українського вінка та уособлює добросердечність і людяність. У народних уявленнях волошкам приписують сильні магічні властивості, розглядаючи їх як оберіг від злих сил, лихої долі та різноманітних нещасть, пов'язаних із впливом нечистої сили. З огляду на це волошки традиційно висаджують біля осель, освячують на свята Маковія та Великого Спаса. Вінки з цих квітів, сплетені на Зелені свята, зберігають у домівках протягом року як захисний символ. Особливе значення волошка має й у молодіжній обрядовості: нею обсипають молодят під час весільних обрядів, її настоєм окроплюють місця святкування в Купальську ніч, а дівчата умиваються ним, тому що вірять у здатність посилювати вроду та захищати від злих чарів. Важливо зазначити, що окрім зображення волошки, на аркуші немає інших елементів,

квітка ніби зависає в просторі. Час реалізації малювання: 20 хвилин. Питання для обговорення: Чи подобається зображення? Яка це квітка? Чи знає вона з чим асоціюється ця квітка в українській культурній традиції? Чому Вона уявляє себе у вигляді волошки? Майбутні перспективи у роботі: Продовжити виконання методик на самоспостереження, самопізнання, самоаналіз. Висновки заняття: Методика дає можливість клієнту розібратися в собі. На завершення заняття клієнтка виконує методику «Як мене бачить світ?» (рис. 8).

Рис. 8. Виконання методики «Як мене бачить світ» (Дівчина В.)

Протокол 3. Запропонована методика: «Як мене бачить світ?»

Вибір матеріалів для малювання (роботи).

Клієнтка обрала для малювання суху пастель. Коментарі під час реалізації методики: перед виконанням методики поговорили про особистісний стан під час виконання, про її роздуми про те, що говорять про неї інші люди. Опис продукту творчості: У нижній частині аркуша також «підвішано» у просторі, щось безформне, сумне і незграбне. Нагадує Ждуна (Почекуна) – людину, яка довго чогось чекає. У даному випадку варто розповісти клієнтці справжню історію появи цього образу. Це скульптура нідерландської художниці Маргрет ван Бреефорт, створена 2016 року для Лейденського університету (Нідерланди). Встановлена перед дитячою лікарнею в Лейдені. а задумом автора «Почекун» — це моторшна і незвичайна суміш людини із північним морським слоном і величезною личинкою комахи, без ніг, зате з людськими руками й безліччю складок, яка, здається, відображає

сувору дійсність будь-якої події, що відбувається в нашому житті. Створіння присвячене пацієнтам, які довго очікують на прийом до лікаря. За словами скульптора, вона надихалася людьми, що сидять у черзі до лікаря і залами очікування. Час реалізації малювання: 20 хвилин. Питання для обговорення: Чи подобається зображення? Чому Ви думаєте, що люди бачать Вас такою? А з чим у Вас асоціюється образ Почекуна? Майбутні перспективи у роботі: Продовжити виконання методик на самоспостереження, самопізнання, самоаналіз. Висновки заняття: Методика дає можливість клієнту розібратися в собі.

Після упровадження авторської арттерапевтичної програми була проведена повторна діагностика «Виявлення індексу життєвої задоволеності» для простежування змін внутрішнього та емоційного стану (табл. 2).

Таблиця 2
Порівняння індексів життєвого задоволення учасників арттерапевтичної програми

Клієнт	До програми	Після програми
Дівчина В.	LSIA 6 із 40	LSIA 15 із 40
Чоловік П	LSIA 18 з 40	LSIA 22 з 40
Чоловік А.	LSIA 22 з 40	LSIA 26 із 40
Чоловік Л.	LSIA 29 з 40	LSIA 36 із 40

Висновки. Отже, аналіз методик першого заняття арттерапевтичної програми для одного клієнта Центру пробації дає підстави стверджувати, що арттерапія має значний виправний потенціал щодо засуджених. Художня діяльність і залучення до мистецтва сприяють відновленню та збереженню в людині її найкращих, по-справжньому гуманних якостей, формують віру й надію, допомагають долати життєві труднощі та страждання, відкривати сенс існування попри всі обставини, наповнюють життя відчуттям краси й гармонії.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому розвитку та використанню технології арттерапії як дієвого інструментарію соціально-психологічної реабілітації, ресоціалізації та виправлення засуджених до альтернативного методу покарання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року. Нью-Йорк : Конгрес Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя, 2021. URL: <https://www.probation.gov.ua/mizhnarodni-standarti-v-probasiyi> (дата звернення: 16.02.2026).
2. Коляденко С. М., Літяга І. В. Арттерапія як технологія виправлення у процесі здійснення соціально-виховної роботи з засудженими до покарання, не пов'язаних з позбавленням волі. *Modern Movement of Science: Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Internet Conference*. Дніпро, 2024. С. 218–220.
3. Максимов М. В. Арттерапія як складова соціальної реабілітації засуджених. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. С. 143–151.
4. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти реалізації пробаційних програм. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2016. Т. XI, вип. 14. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v11/i14/8.pdf> (дата звернення: 16.02.2026).
5. Про затвердження Порядку розроблення, реалізації та оцінки результатів проходження програм диференційованого виховного впливу на засуджених : Наказ Міністерства Юстиції України від 08.11.2021 № 3992/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1453-21#Text> (дата звернення: 17.02.2026).
6. Основи пенітенціарної педагогіки і психології : навч. посіб. / С. Ю. Замула, В. А. Костенко, В. І. Мандра та ін. ; за заг. ред. В. М. Синьова. Біла Церква : Білоцерк. училище ППП КВС, 2003. 101 с.
7. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 92. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення: 17.02.2026).
8. Про затвердження Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : наказ Міністерства юстиції України від 29.01.2019 № 272/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text> (дата звернення: 17.02.2026).
9. Про затвердження пробаційних програм «Зміна прокримінального мислення» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації: наказ Кабінету Міністрів України від 23.05.2024 № 1537/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1D4767YxxyrYcn17Hvvtk1H1Zn96-wvD2I/view> (дата звернення: 17.02.2026).
10. Про затвердження пробаційних програм «Подолання агресивної поведінки» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації: наказ Кабінету Міністрів України від 23.05.2024 № 1538/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1g6xVILL0S49y17TpBTGkudiQTW7JF8Hy/view> (дата звернення: 17.02.2026).
11. Про затвердження пробаційних програм «Подолання домашнього насильства» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації: наказ Кабінету Міністрів України від 23.05.2024 № 1534/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Gfa3EkHMPrjbNCGFSEpCVurXqaV3Kqt2/view> (дата звернення: 17.02.2026).
12. Про затвердження пробаційних програм «Подолання домашнього насильства» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації : наказ Кабінету Міністрів України від 23.05.2024 № 1534/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Gfa3EkHMPrjbNCGFSEpCVurXqaV3Kqt2/view> (дата звернення: 16.02.2026).
13. Про затвердження пробаційних програм «Попередження вживання психоактивних речовин» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації : наказ Кабінету Міністрів України від 05.02.2024 № 303/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1qkFajquqGd13VVKHFkSGTrfbeWUEimC/view> (дата звернення: 17.02.2026).
14. Про затвердження пробаційних програм «Формування життєвих навичок» для неповнолітніх та повнолітніх суб'єктів пробації : наказ Кабінету Міністрів України від 23.05.2024 № 1535/5. URL: <https://drive.google.com/file/d/1CtP4sartXqhdgXHt4en6RdUET4Te7dWT/view> (дата звернення: 17.02.2026).
15. Про пробацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 16.02.2026).
16. Професор Віктор Миколайович Синьов : бібліогр. покажч. / упоряд. Н. І. Тарасова; наук. ред. Л. В. Савенкова ; бібліогр. ред. Г. І. Шаленко ; Міністерство освіти і науки України, Нац. пед. ун-т

- імені М. П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 63 с. Серія «Вчені НПУ імені М. П. Драгоманова».
17. Сорока Д. Технології соціальної роботи як спосіб оптимізації соціально орієнтованого результату в діяльності служби пробачії. *Актуальні проблеми соціальної сфери: зб. статей студентів і викл. / за заг. ред. С. М. Коляденко. Житомир : Вид-во Житомир. держ. ун-ту імені І. Франка, 2023. Вип. 13. С. 73–75.*
 18. Таволжанський О. В. Соціально-виховна робота із засудженими до позбавлення волі: монографія. Харків : Право, 2015. 192 с.
 19. Тарнавський П. Арт-терапія як метод соціально-психологічної реабілітації ув'язнених. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія». 2016. Т. 1, № 5. С. 78–80. URL: <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/98> (дата звернення: 16.02.2026).*
 20. Телефонко Б. М. Пробачія як захід кримінально-правового впливу на рецидивну злочинність. *Підприємництво, господарство і право. 2018. № 12. С. 295–298.*
 21. Ткачук Д. А. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених засобами арт-терапії. *Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: зб. матеріалів Міжнарод. студент. наук.-практ. конф. (м. Ніжин, 26 квітня 2017 р.) / за заг. ред. О. В. Лісовця. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 220–222.*

ART THERAPY AS ONE OF THE TECHNOLOGIES FOR CORRECTING PROBATION SERVICE CLIENTS

BENERA VALENTYNA YEFREMIVNA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Preschool and Primary Education,
Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy

KOLIADENKO SVITLANA MYKOLAIVNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor at the Department of Social Technologies
Zhytomyr Ivan Franko State University

LITJAGA INNA VOLODYMYRIVNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor at the Department of Social Technologies
Zhytomyr Ivan Franko State University

Abstract. Introduction. *The relevance of the problem emphasizes the ongoing implementation in Ukraine of a legal mechanism aimed at increasing the effectiveness of the functioning of all sectors, including the protection of the rights of convicted persons. For Ukraine, the issue of probation supervision is of great importance as a tool for aligning national practice with international standards of criminal justice and the execution of punishments.*

Purpose. *The aim of the article is to examine the art therapy method as an effective means of rehabilitating clients of the probation service.*

Methods. *The main research methods include: theoretical methods (analysis, synthesis, and generalization of scientific literature sources); empirical methods (document analysis and surveys); and analysis of the research results.*

Results. *The main results of the study are presented through an analysis of the scientific work of specialists on this issue. The article also examines the regulatory and legal framework concerning the protection of individuals under conditional sentence. It is emphasized that since 2018, the State Institution “Probation Center” has effectively begun operating in Ukraine, with responsibilities that include implementing probation supervision tasks. In addition, a number of regulatory acts have been adopted and amendments introduced to existing legislation in order to prevent the loss of an individual’s social significance and to ensure full rehabilitation outside correctional institutions. The article highlights that probation supervision is a primary form of criminal punishment, consisting of the lawful restriction of the rights and freedoms of a convicted person through supervisory and socio-educational measures without isolation from society. The process of resocialization is considered important, as it fosters a positive attitude toward work, social norms, and the personal culture of the convicted individual. Particular attention is paid to socio-educational work during the execution of sentences not involving deprivation of liberty. To this end, a study was conducted in the form of a survey among employees of the State Institution “Probation Center” of the Zhytomyr*

region and representatives of the public, and the results are presented with thorough analysis. Based on these findings, the technology of art therapy is considered as an effective tool for socio-psychological rehabilitation, resocialization, and correction of convicted persons serving sentences that are not related to imprisonment.

Originality. The scientific novelty of the research results lies in the analysis of studies on probation activities, which have been and remain the subject of scientific inquiry by lawyers, sociologists, social workers, psychologists, and educators, both domestic and foreign. This contributes to the formation of a modern approach to understanding the institution of probation as a conceptual direction in the humanization of criminal legal responsibility. The article also presents the results of the author's own study, which involved surveying employees of the "Probation Center" and their clients, and, on this basis, developing an art therapy program specifically for these clients.

Conclusions. Through the implementation of the author's art therapy program, the advantages of art therapy technology and its creative potential for socio-educational work with probation service clients are revealed. The proposals focus on the further development and application of art therapy as an effective tool for socio-psychological rehabilitation, resocialization, and the correction of individuals sentenced to alternative forms of punishment.

Key words: Probation service, State Institution "Probation Center," socio-educational work, rehabilitation of convicted persons, resocialization of convicted persons, correction of convicted persons, art therapy.

REFERENCES

1. Kiotska deklaratsiia shchodo rozshyrennia mozhyvostei poperedzhennia zlochyniv, kryminalnoho pravosuddia ta verkhovenstva prava: na shliakhu do vykonannia Prohramy staloho rozvytku do 2030 roku (2021). [Kyoto Declaration on Strengthening Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development.] Niu-Iork : Konhres Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii z poperedzhennia zlochynnosti ta kryminalnoho pravosuddia. <https://www.probation.gov.ua/mizhnarodni-standarti-v-probacyi>
2. Koliadenko, S. M., & Litiaha, I. V. (2024). Arterapiia yak tekhnolohiia vypravlennia u protsesi zdiisnennia sotsialno-vykhovnoi roboty z zasudzhenykh do pokarannia, ne pov'iazanykh z pozbavleniam voli [Art therapy as a correctional technology in the process of implementing social and educational work with prisoners sentenced to punishments not related to deprivation of liberty]. *Modern Movement of Science: Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Internet Conference*. Dnipro. S. 218–220.
3. Maksymov, M. V. (2014). Arterapiia yak skladova sotsialnoi reabilitatsii zasudzhenykh [Art therapy as a component of social rehabilitation of prisoners]. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. pr. Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Kyiv, S. 143–151.
4. Maksymova, N. Yu. (2016). Sotsialno-psykholohichni aspekty realizatsii probatsiinykh program [Socio-psychological aspects of the implementation of probation programs]. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. pr. Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. T. KhI, vyp. 14. <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v11/i14/8.pdf>
5. Ministerstvo yustytzii Ukrainy. (2021). *Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia, realizatsii ta otsinky rezultativ prokhodzhennia program dyferentsiiovanoho vykhovnoho vplyvu na zasudzhenykh: Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 08 lystopada 2021 roku № 3992/5* [On approval of the Procedure for the development, implementation and evaluation of the results of passing programs of differentiated educational influence on convicts: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated November 8, 2021, No. 3992/5]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1453-21#Text>
6. Synova, V. M. (Ed.) (2003). *Osnovy penitentsiarnoi pedahohiky i psykholohii : navch. posib.* [Fundamentals of penitentiary pedagogy and psychology: teaching. manual]. S. Yu. Zamula, V. A. Kostenko, V. I. Mandra ta in. Bilotserk. uchylyshche PPP KVS. 101 s.
7. Verkhovna Rada Ukrainy. (2023). *Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia vydiv kryminalnykh pokaran: Zakon Ukrainy* [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Improvement of Types of Criminal Punishments: Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (92), Art. 356. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text>
8. Ministerstvo yustytzii Ukrainy. (2019). *Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia nahliadu ta provedennia sotsialno-vykhovnoi roboty iz zasudzhenykh do pokaran, ne poviazanykh z pozbavleniam voli: Nakaz Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 29 sichnia 2019 roku № 272/5* [On approval of the Procedure for supervision and conducting social and educational work with persons sentenced to punishments not related to deprivation of liberty: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated January 29, 2019, No. 272/5]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text>

9. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024). *Pro zatverdzhennia probatsiinykh prohran «Zmina prokryminalnoho myslennia» dlia nepovnolitnikh ta povnolitnikh subiektiv probatsii: Nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2024 roku № 1537/5* [On approval of probation programs “Changing pro-criminal thinking” for minors and adult subjects of probation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 23, 2024, No. 1537/5]. <https://drive.google.com/file/d/1D4767YxxyrYcnI7Hvtk1HIzn96-wvD2I/view>
10. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024). *Pro zatverdzhennia probatsiinykh prohran «Podolannia ahresyvnoi povedinky» dlia nepovnolitnikh ta povnolitnikh subiektiv probatsii: Nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2024 roku № 1538/5* [On approval of probation programs “Overcoming aggressive behavior” for minors and adult probation subjects: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 23, 2024, No. 1538/5]. <https://drive.google.com/file/d/1g6xVILL0S49y17TpBTGkudiQTW7JF8Hy/view>
11. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024). *Pro zatverdzhennia probatsiinykh prohran «Podolannia domashnoho nasylstva» dlia nepovnolitnikh ta povnolitnikh subiektiv probatsii: Nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2024 roku № 1534/5* [On approval of probation programs “Overcoming domestic violence” for minors and adult probation subjects: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 23, 2024, No. 1534/5]. <https://drive.google.com/file/d/1Gfa3EkHMPrjBNCGFSEpCVurXqaV3Kqt2/view>
12. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024). *Pro zatverdzhennia probatsiinykh prohran «Podolannia domashnoho nasylstva» dlia nepovnolitnikh ta povnolitnikh subiektiv probatsii: Nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2024 roku № 1534/5* [On approval of probation programs “Overcoming domestic violence” for minors and adult probation subjects: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 23, 2024, No. 1534/5]. <https://drive.google.com/file/d/1Gfa3EkHMPrjBNCGFSEpCVurXqaV3Kqt2/view>
13. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024). *Pro zatverdzhennia probatsiinykh prohran «Poperedzhennia vzhvyvannia psykhoaktyvnykh rechovyn» dlia nepovnolitnikh ta povnolitnikh subiektiv probatsii: Nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05 liutoho 2024 roku № 303/5* [On approval of probation programs “Prevention of psychoactive substance use” for minors and adult probation subjects: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 5, 2024, No. 303/5]. <https://drive.google.com/file/d/1qkFajquqGd13VVVKHFkSGTrfWUEimC/view>
14. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024). *Pro zatverdzhennia probatsiinykh prohran «Formuvannia zhyttievnykh navychok» dlia nepovnolitnikh ta povnolitnikh subiektiv probatsii: Nakaz Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 travnia 2024 roku № 1535/5* [On approval of probation programs “Formation of life skills” for minors and adult subjects of probation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 23, 2024, No. 1535/5]. <https://drive.google.com/file/d/1CtP4sartXqhdgXHt4en6RdUET4Te7dWT/view>
15. Verkhovna Rada Ukrainy. (2015). *Pro probatsiiu: Zakon Ukrainy No. 160-VIII* [On probation: Law of Ukraine No. 160-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (13), Art. 93. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
16. Tarasova, N. I. (Comp.). (2010). *Profesor Viktor Mykolaiovych Synov [Professor Viktor Mykolayovych Synev: Bibliographic index]*. M. P. Drahomanov National Pedagogical University Publishing House. (Series “Scholars of M. P. Drahomanov National Pedagogical University”).
17. Soroka, D. (2023). *Tekhnologii sotsialnoi roboty yak sposib optymizatsii sotsialno oriientovanoho rezultatu v diialnosti sluzhby probatsii* [Technologies of social work as a way to optimize socially oriented results in the activity of the probation service]. In S. M. Koliadenko (Ed.), *Aktualni problemy sotsialnoi sfery* (Vol. 13, pp. 73–75). Vyd-vo Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka.
18. Tavolzhanskyi, O. V. (2015). *Sotsialno-vykhovna robota iz zasudzhenyh do pozbavleniia voli* [Social and educational work with persons sentenced to imprisonment]. *Pravo*.
19. Tarnavskyi, P. (2016). *Art-terapiia yak metod sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii uviaznenykh* [Art therapy as a method of social and psychological rehabilitation of prisoners]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia “Psykhohohiia”*, 1(5), 78–80. <https://bpsy.knu.ua/index.php/psychology/article/view/98>
20. Telefanko, B. M. (2018). *Probatsiia yak zakhid kryminalno-pravovoho vplyvu na retsydyvnu zlochynnist* [Probation as a measure of criminal legal influence on recidivism]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (12), 295–298.
21. Tkachuk, D.A. (2017). *Resotsializatsiia nepovnolitnikh zasudzhenykh zasobamy art-terapii* [Resocialization of juvenile convicts by means of art therapy]. In O. V. Lisovets (Ed.), *Studentskyi naukovyi vymir sotsialno-pedahohichnykh problem sohodennia: Proceedings of the International Student Scientific and Practical Conference* (pp. 220–222). Nizhyn Mykola Gogol State University.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026